

PIJPENFABRICAGE IN ZEMMER

door L. van Duuren

In de 18e eeuw begint in een aantal Europese landen de overheid met het opzetten van statistieken zoals volkstellingen, bedrijfstellingen en handelsstatistieken, die inzicht moeten geven in de toestand van het land. Met name in de 19e eeuw worden deze statistieken belangrijke bronnen voor het onderzoek naar de pijpennijverheid. Door een sterke afname van het aantal bedrijven en daarin werkzame personen verdwijnt deze tak van industrie in de 20e eeuw geleidelijk uit de statistieken.

In de Oostenrijkse Nederlanden (België) vond reeds in 1764, georganiseerd door de Raad van Financiën, een gedetailleerde inventarisatie plaats van alle fabrieken en daarmee ook van een aantal pijpenfabrieken (1). Door Fraikin zijn veel gegevens over deze pijpenfabrieken opnieuw gepubliceerd (2,3). Het zijn per provincie gerangschikt de volgende plaatsen:

in Brabant: Brussel en Schaffen

in Antwerpen: Antwerpen, Lier (=Lierre), Balen en Olmen

in Henegouwen: Doornik (=Tournai)

en in Namen: Andenelle.

De fabriek in Zemmer werd echter niet door Fraikin genoemd. Zemmer (ook wel Zimmer of Zimmeren) was destijds gelegen in het departement Luxemburg, één van de "provincies" van de Oostenrijkse Nederlanden, maar ligt nu door latere grenswijzigingen in Duitsland. Zemmer is gelegen in de Zuidwest-Eifel niet ver van Trier, tussen de Kyll en de Salm, twee zijrivieren van de Moezel. Het gedeelte tussen de gebroken lijnen op het hiernaast afgebeelde kaartje geeft het gebied aan van het Bureau Zemmer, een onderdeel van het departement Luxemburg.

Zemmer is als plaats van pijpenfabricage niet onbekend, maar de hier gepresenteerde gegevens geven zoveel nieuwe details, dat een volledige publikatie in de PKN zinvol lijkt. In het boek *Tonpfeifen* (4) wordt vermeld: "Reeds in 1764 zouden in Zemmer 3 of 4 pijpenbakkers gewerkt hebben. Helemaal zeker is dit pas vanaf 1789 met de komst van de pijpenbakker Heinrich Menningen uit Höhr. Na diens dood in 1810 verdwijnt dit ambacht uit Zemmer. In de plaatsen Speicher, Bruch en Orenhofen werd omstreeks 1800 met de productie begonnen die nooit van groot belang is geworden." Alle drie plaatsen liggen in het gebied van Bureau Zemmer.

In de publikatie van Moureaux staan de volgende vragen en antwoorden m.b.t. de fabrieken van aarden pijpen.

DEPARTEMENT LUXEMBURG, Bureau Zemmer

ZEMMER: Pijpenfabrieken

1 Naam van de fabriek

Er zijn drie of vier fabrikanten van aarden pijpen (1)

2 Naam van de eigenaars

-

3 Datum waarop het bedrijf opgericht is

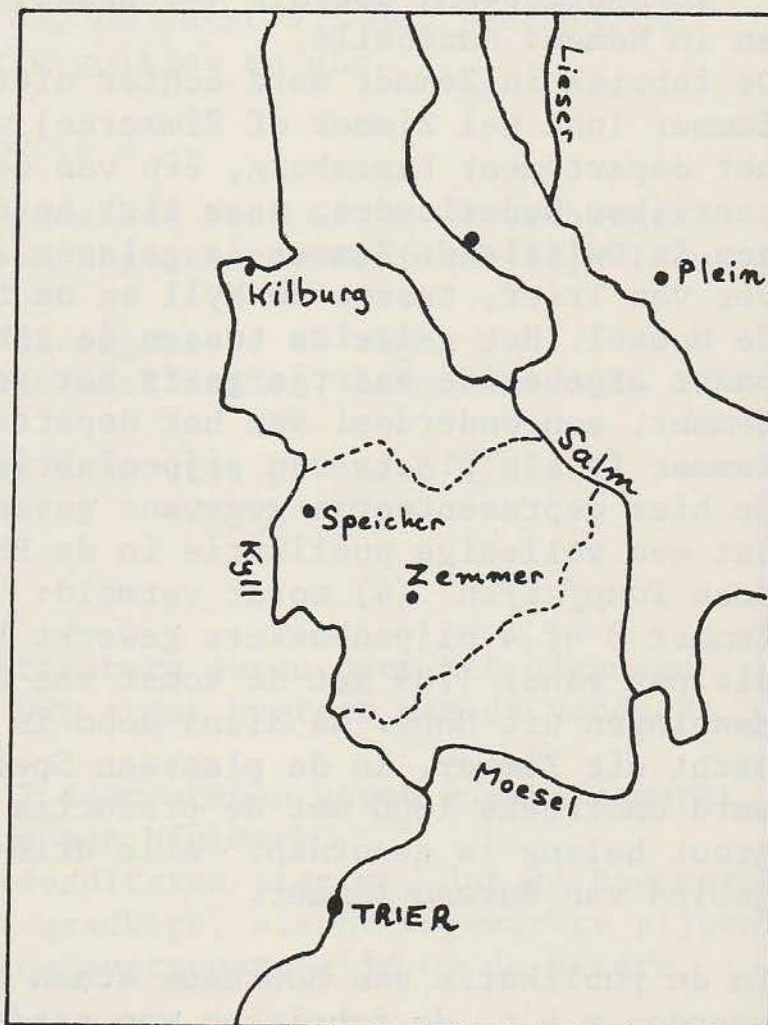
Het betreft bedrijven die al heel lang, van vader op zoon bestaan.

4 Vermelding van de octrooien die eventueel aan de fabriek verleend zijn

Geen vermelding.

5 Aantal arbeiders

Er wordt niet vermeld of deze drie of vier fabrikanten aan andere personen dan zichzelf werk verschaffen.

Ligging van Zemmer
en het
Bureau Zemmer

6 *Hoeveelheid en aard van de produkten van het bedrijf*

Zij produceren samen jaarlijks ongeveer 4000 gros (4)

7 *Afzetgebieden van de fabriek*

De provincie, het vorstendom Trier en Frankrijk. De export vindt plaats per boot over de Moezel per honderd gros per keer, tezamen met aardewerk.

8 *Gebruikte grondstoffen, met eventueel de vermelding van de heffingen (uitvoerrechten) van de vreemde mogendheden die deze grondstoffen uitvoeren*

De grondstoffen komen uit de streek zelf.

9 *Invoerrechten geheven door de buitenlandse mogendheden, wanneer de koopwaar van het bedrijf op hun grondgebied wordt binnengelaten*

Naar het buitenland bescheiden heffingen (5).

10 *Opmerkingen over fraude, waartoe de industrie aanleiding kan geven*

Voor frauduleuse vermenging hoeft niet te worden gevreesd, omdat elk van de fabrikanten angstvallig waakt over zijn produkt.

NOTEN

- 1 In 1766 heeft men vermeld: te Zimmeren en te Speicher is er een fabriek van aarden pijpen, werk verschaffend aan twee meesters.
- 2 In 1766 heeft men vermeld, dat deze fabrieken al 13 jaar bestaan. Men heeft in de kantlijn toegevoegd: N.B. de controleur was in 1764 slecht geïnformeerd over de oprichting.
- 3 In 1766 heeft men verduidelijkt: deze twee meesters verschaffen werk aan drie arbeiders, wat een totaal geeft van 5 personen.
- 4 In 1763 heeft men vermeld: er kunnen per jaar 4000 gros gemaakt worden; er zijn slechts 3 personen. In 1766: zij vervaardigen jaarlijks 4400 gros, geschat op een bedrag van 1550 florijnen.
- 5 In 1766 heeft men verduidelijkt, dat men geen enkele belasting betaalde bij binnenkomst in Frankrijk en dat men een belasting van 5 stuivers per karrevracht betaalde bij binnenkomst in het vorstendom Trier.

Uit de beschreven antwoorden komt voor Zemmer globaal het volgende beeld naar voren: de pijpenfabrieken in Zemmer en omlig-

gende plaatsen zijn nooit van grote betekenis geweest. In 1766 waren er slechts twee meesters met drie arbeiders. In 1753 ligt de start van deze pijpennijverheid, die aan het begin van de 19e eeuw weer zal verdwijnen. Ondanks haar geringe omvang is deze nijverheid van meer dan lokaal belang geweest, omdat een deel van de produktie naar Trier en Frankrijk werd uitgevoerd.

Hoewel Zemmer niet aan een waterweg is gelegen, vindt het vervoer van de pijpen per schip plaats. De produkten worden tezamen met aardewerk vervoerd, hetgeen niet zo verwonderlijk is, omdat in Zemmer, Speicher, Niersbach, Bruch en Erbuiche totaal 14 pottenbakkerijen aanwezig waren. Men is voor grondstoffen niet afhankelijk van invoer, omdat de pijpaaarde in de streek zelf werd gewonnen. De opmerking over fraude maakt het waarschijnlijk, dat de pijpen door middel van hielmerken, namen op stelen of anderszins gemerkt waren. Mogelijk worden nog eens produkten gevonden, die met deze streek in verband gebracht kunnen worden.

LITERATUUR

- 1 Ph. Moureaux (1974 & 1981) La statistique industrielle dans les Pays-Bas autrichiens à l'époque de Marie-Thérèse. Twee delen. Brussel, Koninklijke Commissie voor de Geschiedenis
- 2 J. Fraikin (1981) Pipiers de Belgique. Liège
- 3 J. Fraikin (1981) Pipe Makers in Wallonia. B.A.R. V, Europe 2
- 4 M. Kügler (1987) Tonpfeifen. Höhr-Grenzhausen

(Met dank aan Jenny Janssen voor haar correctie en redactie)

